

**АНТРОПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ
З ВИКОРИСТАННЯМ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

УДК 37.031.1

*Надія Ашиток, доктор філософських наук,
професор кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

**АНТРОПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ
З ВИКОРИСТАННЯМ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

Одним із найбільш перспективних для вивчення виховання дітей дошкільного віку засобами дитячої літератури на основі сучасних методів є антропологічний підхід. У статті розглядаються сутність і значення антропологічного підходу для освіти дітей за допомогою дитячої літератури у сфері дошкільної освіти. Автор визначила роль і місце дитячої літератури у формуванні пізнавальних якостей і почуттів дошкільників, зміст та особливості виховання дітей засобами дитячої літератури в антропологічному аспекті. Аналізовано шляхи вдосконалення навчально-виховного процесу з використанням творів дитячої літератури у дошкільних закладах.

Ключові слова: виховання, педагог, моральні якості, почуття, дитяча література, дошкільники, антропологічний аспект.

Літ. 10.

*Надежда Ашиток, доктор философских наук,
профессор кафедры социальной педагогики и коррекционного образования
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко*

**АНТРОПОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ВОСПИТАНИЯ ДОШКОЛЬНИКОВ
С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ**

Одним из наиболее перспективных для изучения воспитания детей дошкольного возраста средствами детской литературы на основе современных методов является антропологический подход. В статье рассматриваются сущность и значение антропологического подхода для образования детей с помощью детской литературы в сфере дошкольного образования. Автор определила роль и место детской литературы в формировании познавательных качеств и чувств дошкольников, содержание и особенности воспитания детей средствами детской литературы в антропологическом аспекте. Анализируются пути совершенствования учебно-воспитательного процесса с использованием произведений детской литературы в дошкольных заведениях.

Ключевые слова: воспитание, педагог, моральные качества, чувства, детская литература, дошкольники, антропологический аспект.

*Nadiya Ashytok, Doctor of Sciences (Philosophy),
Professor of the Social Pedagogy and Correctional Education Department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

**AN ANTHROPOLOGICAL ASPECT OF EDUCATION OF PRESCHOOLERS
WITH USING THE CHILDREN'S LITERATURE**

The concept choice (an approach, a paradigm) is an important factor of education. An anthropological approach is one of the most perspective approaches of studying of education of preschool children by means of children's literature on the basis of modern methods.

The article analyzes the main trends of implementing of ideas of anthropological approach into the education of preschool children by means of children's literature are. The article deals with the essence and values of the anthropological approach of children education by means of children's literature in the sphere of pre-school education. The author determines the role and the place of children's literature in the process of formation of cognitive qualities and feelings of preschoolers, the content and the features of parenting by means of children's literature in the anthropological aspect. The literary works offer children the world of vast opportunities, a direct connection of all times, the people and cultures, the possibility of consideration of literature as the poetic memory of people. At the same time the role of literature in the process of formation and development of consciousness of preschoolers is underestimated.

The ways of improvement of educational process during the realization of different forms of learning with using children's literature in the pre-schools are analyzed.

The author explores the pedagogical terms and features of introduction of the anthropological approach into the educational process that takes place during the realization of different forms of teaching by means of

АНТРОПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ З ВИКОРИСТАННЯМ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

children's literature. The specific descriptions of psychological and pedagogical pre-conditions of introduction of the anthropological approach are analyzed.

The article makes an attempt to approve the thought concerning the importance of teacher's role in the process of moral and spiritual education of preschool children in the educational practice by using the children's literature.

Keywords: *an education, a teacher, the moral qualities, feelings, the children's literature, the preschool children, an anthropological aspect.*

Постановка проблеми. Існують численні підходи до вивчення художніх творів – системний, культурологічний, комунікативний, функціональний, антропологічний та ін. [1, 161 – 165; 2; 3; 10]. Останній із названих є одним із плідних у педагогічному контексті, оскільки й сам процес виховання аналізується з позиції цього підходу. Дійсно, виховання можна розглядати як специфічно людський спосіб буття і як спеціальну діяльність, що має високу цінність. Виховання відповідає природі людини, яка відчуває потребу і здатність до виховання (І. Кант), потребу в осмисленні цього процесу з теоретичної точки зору. Твори ж художньої літератури містять у собі величезний потенціал духовних цінностей, які сприяють вихованню дитини, стати потужним засобом її розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про вплив художньої літератури на людину писали Ш.А. Амонашвілі, М.М. Бахтін, Н.А. Дмитрієва З.І. Романовська, Є.В. Квятковський, О.А. Куревіна, Н.А. Кушаев, Б.М. Неменський, С.А. Раппопорт, та ін. Різні аспекти використання дитячої літератури як засобу формування особистості дитини розглядалися у дослідженнях таких науковців, як А. Богущ, Л. Вовк, В. Гуменна, Л. Дрофань, М. Євтух, С. Золотухіна, Я. Кодлюк, І. Козак, Н. Кузьменко, М. Малиш, К. Чорна, Б. Якимович. Дитячу літературу як засіб всебічного виховання та розвитку учнів досліджували О. Білецький, Н. Волошина, О. Зубарева, Л. Кіліченко, А. Костецький, В. Плахтій, О. Савченко, Н. Скрипченко, А. Терновський, Ю. Ярмиш та ін. Деякі аспекти використання художньої літератури у роботі з дошкільнятами вивчалися у працях А.В. Запорожця, Л.М. Гурович, Т.А. Репиної, Л.Я. Панкратової. Зокрема, предметом їхніх досліджень були особливості сприйняття художньої літератури дошкільнятами.

Мета статті – дослідити вплив творів художньої літератури на формування особистості дошкільника в антропологічному аспекті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна педагогічна антропологія розуміє виховання як процес, який зберігає людську сутність будь-якого суспільства і створює умови як для розвитку суспільства, так і для продуктивного існування кожної людини.

Виховання можливе тому, що воно відповідає природі людини, є видовою потребою. Дійсно, лише людина здатна до самоаналізу, самостереження, самооцінки, самоконтролю, без яких виховний процес неможливий. Лише людина здійснює пошук істини, добра і краси, орієнтується на ідеальні образи та уявлення, керується совістю, соромом, обов'язком, що визначають механізми виховання. Як істота соціальна людина не вільна від турботи про те, чи схвалюють її, чи засуджують або байдуже ставляться значущі для неї люди, чи прийнята вона своєю спільнотою, чи відповідає прийнятим у цьому соціумі нормам та вимогам. Це робить її сензитивною до виховання. Особливо наочно це виявляється в дитинстві, коли людина найбільш залежна від зовнішніх впливів та інтенсивно займається самовдосконаленням [6, 1].

Педагогіка без опори на антропологічні науки не може розвиватися. Лише знання наукових основ педагогіки дає можливість творчо розв'язувати складні проблеми формування людини. Синтетичність педагогіки наближає її до мистецтва. Зокрема, К.Д. Ушинський називав її найвищим мистецтвом. Вона не лише досліджує минуле і теперішнє, але й має на меті створення нового. Педагогіка задовольняє найвищу з потреб людини – поліпшення людської природи. Видатний вчений писав: “Вихователь – це художник, вихованець – художній твір; школа – майстерня, де з грубого куска мармуру виникає подібність божества” [7].

Роль художньої літератури у вихованні дошкільника унікальна. Це пов'язано передусім з особливостями розвитку мислення дитини, адже домінуючою формою її розумової діяльності є наочно-образне мислення, при якому вона діє не з конкретними предметами, а з їх образами та уявленнями. Характерною рисою такої образності є синкретизм, при якому дошкільник мислить нерозчленованими уявленнями про об'єкти, суб'єкти, ситуації. У свідомості дитини зберігаються на основі сприйняття без диференційованого і послідовного аналізу довільні з'єднання найбільш яскравих частин того, що вона досліджує. Не вмюючи виділяти у складі образу істотні властивості предмета або особи, дитина виділяє будь-які, акцентовані для неї ознаки. За цими випадковими ознаками

АНТРОПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ З ВИКОРИСТАННЯМ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

дошкільник розрізняє той чи інший предмет або людину. Перший розпад образу здійснюється шляхом виділення не істотної ознаки об'єкта, а ознаки, яка отримала в досвіді малюка найбільш емоційне та (або) дієве підкріплення.

Можливості виховного впливу художньої літератури посилюються завдяки відносній загальнодоступності, порівняній легкості сприйняття її образів дитиною дошкільного віку. І тому виховна сила літератури настільки значна, що досвід персонажів художніх творів, переплавлений у вирі роздумів, переживань, естетичних почуттів, стає досвідом власним, формує нові почуття, нові людські відносини. У кожному літературному творі життя не просто копіюється, а одухотворяється творчістю художника. Людина сприймає вторинну дійсність, створену фантазією художника і відбиту ним в образній формі. Художня література в образах і "відтворює" світ, і створює його. У цих образах вона відкриває та пояснює дитині життя суспільства і природи, світ людських почуттів і взаємин, збагачує емоції, виховує уяву і дає малюку зразки літературної мови.

Дитяча література із її образним світом є першоосновою виховання, адже формує моральні почуття та цінності, норми моральної поведінки. "На моральні почуття має діяти безпосередньо сам літературний твір. Той літературний твір моральний, який змушує полюбити моральний вчинок, моральні почуття, моральну думку, висловлену у цьому творі" – писав К. Д. Ушинський. Підкреслюючи роль дитячого читання у моральному формуванні особистості він акцентував увагу на тому, що хороша книга глибоко торкається почуттів малюка, її образи мають великий вплив на формування його особистості [9, 65].

Відбираючи літературу для дітей, необхідно пам'ятати, що моральний вплив літературного твору на дитину залежить, перш за все, від його художньої цінності. У художній літературі письменники подають персонажів (позитивних і негативних), описуючи у доступній формі їхні вчинки. Дітям стає зрозумілим сенс цих вчинків з точки зору відповідності нормам моралі, у них виникає бажання ідентифікувати себе з позитивними героями. Безумовно, виховне значення мають не лише позитивні образи персонажів, які стають прикладом для наслідування. Зображуючи негативних героїв, письменник стимулює їх засудження, спонукає зайняти певну позицію щодо них. Розрізнення справедливого і несправедливого, сформована здатність адекватного оцінювання негативних

ситуацій відвертає малюків від помилкових кроків.

У контексті антропологічного підходу художньо-естетичне сприйняття літературного твору характеризується як засіб осягнення світу; на його основі визначаються особливості втілення загальнолюдського в конкретних національних чи епохальних типах; аналізуються формування життєвих компетентностей, соціальних навичок поведінки засобами художнього слова та реалізація набутих компетентностей у подальшому житті. Здійснюючи філософсько-людинознавчі пошуки на основі творів художньої літератури, діти приходять до висновку, що самоствердження людини у світі аж ніяк не є "безмежним", воно має моральні обмеження і соціально схвалювану мету. Робота над осягненням змісту творів дає можливість зробити вибір між добром і злом, навчає умінню "бачити і чути" себе, інших, навколишній світ, виховує чуйне серце, яке здатне співпереживати, прощати і любити [3]. У відповідності з природою художнього образу його пізнавальна і виховна сила тим значніша, чим більше розвинуте сприйняття у вихованця, чим більше розвинені його спостережливість, уява, образне мислення і культура переживань. Художня література, стимулюючи природні здібності, сприяє розвитку дітей. А розвинена уява, фантазія відіграють важливу роль не лише при сприйнятті творів, але й у подальшій науковій творчості, роботі у технічній сфері, будь-якій іншій практичній трудовій діяльності людини.

Творча функція художньої літератури сприяє становленню суб'єкта культури. Дійсно, слідувати за письменником в особливому, створеному ним світі художнього твору неможливо, якщо не ставати самому деякою мірою творцем, не змушувати працювати свою уяву у процесі відтворення образів персонажів. Виховуючи особистість як співучасника творчості письменника, література розвиває її здатність до творчості. Художня література стимулює розвиток мислення, збагачує та удосконалює мовлення.

Пізнавальний потенціал художньої літератури, безумовно, очевидний: він проявляється в здатності художньої літератури "збагачувати" людину певними знаннями про світ природи і людей. Поєднуючи особистий життєвий досвід з досвідом інших людей, література (та інші види мистецтва) служить засобом пізнання світу і самопізнання особистості (Ю.Б. Боров). Художній твір у виховному процесі є "підручником життя" з погляду духовних цінностей сьогодення [8, 50 – 53]. Художня література акумулює досягнення багатовікової культури людства і є важливим

АНТРОПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ З ВИКОРИСТАННЯМ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

джерелом знань, засобом самоосвіти і саморозвитку. Крім того, в процесі ознайомлення зі змістом певного твору здійснюється й самопізнання особистості, яке разом із самовихованням та самоосвітою сприяє формуванню світогляду. У процесі становлення особистості відбувається усвідомлення людиною свого “духовного “Я”, психічних і моральних якостей. Вплив художніх творів наближаються до впливу дійсності, а іноді й перевершують її, адже письменник пропонує згусток вражень. Його завдання – концентрувати життя, згущувати його, давати нам пережити якнайбільше, художня література активізує за допомогою образів більше відчуттів, ніж повсякденне життя [5].

Для побудови виховного процесу на антропологічній основі важливо враховувати вікові особливості дітей. При цьому важливо брати до уваги змістовні характеристики не лише психофізичного, а й духовно-морального формування дитини у різні періоди розвитку. З огляду на діалектику дитячих переваг і недоліків, вихователям необхідно з обережністю підходити до індивідуальних особливостей дитини.

Деякі дослідники, зокрема, В.А. Левідов, вважають, що художня література завдяки її особливій природі та специфіці сприйняття здатна зцілити людину “екологічно чистим мистецтвом” [4]. Проте необхідно брати до уваги, що виховний потенціал художніх творів не лежить на поверхні. Він прихований за системою образів, за відбором ситуацій, розвитком подій, поведінкою персонажів. Роль педагога – допомогти дитині через процес співпереживання і рефлексії осягнути цей потенціал. Особливості сприйняття літературних творів у дошкільному віці визначають наступні завдання педагогічної роботи: збагачувати життєвий досвід малюків знаннями і враженнями, необхідними їм для усвідомлення літературного твору; допомагати дітям співвідносити наявний у них життєвий досвід з фактами літературного твору; допомагати встановлювати найпростіші зв’язки у творі; допомагати бачити яскраві вчинки героя, адекватно оцінювати їх; допомагати дітям долати позаконтекстне в емоційному ставленні до героїв.

Висновки. Художня література завдяки її образній основі є важливим засобом пізнання світу і морального розвитку дошкільників, адже домінуючою формою їх розумової діяльності є наочно-образне мислення. З позиції антропології дитина внаслідок її вікових особливостей не здатна самостійно опанувати твори художньої літератури. Дійсно, літературний твір сам по собі, навіть якщо він вдало підібраний, не забезпечує

успіху сприйняття і впливу на дитину-дошкільника. Шлях до дитячого розуму і почуттів у руках вихователя. Вирішальним є питання, як зуміє вихователь донести твір письменника до дитини, наскільки якісним буде його робота з художнім твором. Оволодіння мистецтвом художнього читання і розповідання є професійним обов’язком кожного вихователя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біличенко О. Л. Системний підхід до вивчення текстів художньої літератури в соціокомунікативістиці / О. Л. Біличенко // Психолінгвістика. – 2010. – Вип. 6. – С. 161 – 165. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2010_6_25
2. Єжижанська Т. С. Комунікативний підхід до аналізу художнього тексту / Т. С. Єжижанська. – Режим доступу: <http://bo0k.net/index.php?p=achapter&bid=17988&chapter>
3. Кушнір Н. В. Філософсько-антропологічний підхід до аналізу художнього твору / Н. В. Кушнір. – Режим доступу: teacherjournal.in.ua/.../973-filosofsko-antropologichnij-pidk
4. Левідов В. А. Художественная классика как средство духовного возрождения / В. А. Левідов. – СПб.: Петрополис, 1996. – 184 с.
5. Луначарський А. В. К вопросу об искусстве / А. В. Луначарський // Этюды. Сборник статей. – М., 1922. – Режим доступу: [/k-voprosu-ob-iskusstve](http://k-voprosu-ob-iskusstve)
6. Максакова В. И. Лекции 1 – 5 / В. И. Максакова // Педагогическая антропология. – М.: Академия, 2001. – С. 1 – 74. – Режим доступу: http://pedlib.ru/Books/2/0082/2_0082-55.shtml#book_page_top
7. Педагогічна система Костянтина Дмитровича Ушинського. – Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/2263/85>
8. Султанов Ю. І. У пошуках засад, адекватних шкільному курсу з світової літератури. Теоретичний аналіз сучасного методологічного доробку / Ю. І. Султанов // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2001. – №2. – С.50 – 53.
9. Ушинський К. Д. Собрание сочинений / К. Д. Ушинський. – М.: АПН РСФСР, 1961. – Т. 1. – 535 с.
10. Функціональний підхід до вивчення текстів художньої літератури. – Режим доступу: www.stattionline.org.ua

REFERENCES

1. Bilychenko, O. L. (2010). *Systemnyi pidkhid do vyyvchennia tekstiv khudozhnoi literatury v sotsiokomunikatyvistytsi* [The systems approach to the study of texts fiction sotsiokomunikatyvistytsi]. *Psykhohlinhivistyka*. Vol. 6, pp. 161 – 165. [in Ukrainian].
2. Iezhyzhanska, T. S. (2010). *Komunikatyvnyi pidkhid do analizu khudozhnoho tekstu* [The communicative approach to the analysis of literary text]. Available at: <http://bo0k.net/index.php?p=achapter&bid=17988&chapter> [in Ukrainian].
3. Kushnir, N. V. *Filosofsko-antropologichnyi*

ПІДГОТОВКА ЛІДЕРІВ У ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ВНЗ

pidkhid do analizu khudozhnoho tvor [Philosophical and anthropological approach to the analysis of a work of art]. Available at: teacherjournal.in.ua/.../973-filosofsko-antropologichnij-pidk [in Ukrainian].

4. Levydov, V. A. (1996). *Khudozhestvennaya klasyka kak sredstvo dukhovnoho vozrozhdeniia* [Art Classics – a means of spiritual revival]. St. Petersburg: Petropolys, 184 p. [in Russian].

5. Lunacharskiy, A. V. (1922). *K voprosu ob iskusstve* [Question about the art]. *Etyudy. Sbornik statey* [Collection of articles]. Moscow, available at: [/k-voprosu-ob-iskusstve](http://k-voprosu-ob-iskusstve) [in Russian].

6. Maksakova, V. Y. (2001). *Lektsyy 1 – 5* [Lectures 1 – 5]. *Pedahohicheskaya antropohyia*. Moscow: Akademyia, pp. 1 – 74. [in Russian].

7. *Pedahohichna systema Kostiantyna Dmytrovycha Ushynskoho* [Educational system Konstantin Ushinsky].

Available at: <http://studentam.net.ua/content/view/2263/85> [in Ukrainian].

8. Sultanov, Yu. I. (2001). *U poshukakh zasad, adekvatnykh shkilmu kursu z svitovoi literatury. Teoretychnyi analiz suchasnoho metodolohichnoho dorobku Sultanov* [Finding adequate foundations school course on world literature. Theoretical analysis of contemporary methodological work]. *Vsesvitnia literatura v serednikh navchalnykh zakladakh Ukrainy*. Vol. 2, pp.50 – 53. [in Ukrainian].

9. Ushinskiy, K. D. (1961). *Sobranie sochineniy* [Collected Works]. Moscow: APN RSFSR, vol. 1., 535 p. [in Russian].

10. *Funktionalnyi pidkhid do vyvchennia tekstiv khudozhnoi literatury* [The functional approach to the study of literature texts]. Available at: www.stationline.org.ua [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 27.04.2017

УДК 377.8.035.91

Андрій Литвин, доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри практичної психології та педагогіки
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

ПІДГОТОВКА ЛІДЕРІВ У ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ВНЗ

Розглянуто напрями освітньої діяльності ВНЗ під час підготовки управлінських кадрів, яка має передбачати комплекс навчальних і виховних механізмів, у тому числі поза освітнього процесу. Пропонуються методи виявлення студентських лідерів, формування та розвитку їхніх лідерських компетентностей і організаторських навичок: удосконалення освітнього процесу, зустрічі з суспільно-політичними діячами і науковцями, активне використання проектного навчання тощо спрямовані на ефективну підготовку студентів.

Ключові слова: вища освіта, лідер, лідерські компетентності, виховання лідерських якостей, організаційна діяльність.

Лит. 9.

Андрей Литвин, доктор педагогических наук, профессор,
заведующий кафедрой практической психологии и педагогики
Львовского государственного университета безопасности жизнедеятельности

ПОДГОТОВКА ЛИДЕРОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ ВУЗА

Рассмотрены направления образовательной деятельности вуза при подготовке управленческих кадров, которая должна включать комплекс обучающих и воспитывающих механизмов, в том числе внеучебного процесса. Предложены методы выявления студенческих лидеров и развития их лидерских компетентностей и организаторских навыков: совершенствование образовательного процесса, встречи с общественно-политическими деятелями и учеными, активное использование проектного обучения и т.д. направленные на эффективную подготовку студентов.

Ключевые слова: высшее образование, лидер, лидерские компетентности, воспитание лидерских качеств, организационная деятельность.

Andriy Lytvyn, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Head of the Applied Psychology and Pedagogy Department
Lviv State University of Life Safety

THE TRAINING OF LEADERS OF THE EDUCATIONAL SPACE OF UNIVERSITIES

The innovative processes lead to the increased need of effective managers of the research, production and other areas. Thus, there is a shortage of highly efficient management staff; therefore, the universities should focus on the training of specialists ready to leadership.

A leader is a central, influential member of a certain group who encourages the members to achieve a common goal, has organizational skills, occupies a central place in the structure of interpersonal relations and